

umetnički sistem i društveno tkivo

ješa denegri

Poznato je da se u kompleksu istorijskih avangardi u nekoliko uzastopnih etapa javljaju procesi politizacije umetničkih stavova, da pomenemo slučajeve italijanskog futurizma, koji u pojedinim svojim segmentima inklinira ka »desnim« ideologijama, ili pak slučajeve berlinskog dadaizma, ruskih pokreta i nadrealizma, čiji se predstavnici opredeljuju ili direktno vezuju za »leve« i revolucionarne društvene snage. Postoje, dakle, mnogobrojni simptomi evidentnih odnosa između političkog i umetničkog radikalizma, mada ti odnosi — kao što je istakao Z. Goldstein — nikada nisu odnosi jednosmernih uzroka i posledica: radi se, naprotiv, o složenoj interakciji društvenog ponašanja i umetničkog delovanja, interakciji u kojoj se politička uverenja pojedinača i širih skupina preformulišu u terminologiju njihovih izražajnih jezika, a ti jezici se onda iznova ispoljavaju kao mediji neposredno socio-političke aktivizacije. Danas najozbiljnija istorijsko umetnička istraživanja o prirodi avangardnih zbiranja u prvim decenijama našeg veka s pravom postavljaju akcenat na sociošku determinaciju nastanka i razvoj tih kulturnih fenomena: tek sa gledati svu kompleksnost pojedinih opusa i čitavih pokreta, a da pri tome nije smela biti zanemarena ona imanentna jezička problematika posredstvom koje se ti opisu i pokreti manifestuju.

Modalitete politizacije umetnosti u tekućim istorijskim okolnostima nastojala je da istraži i predstavi izložba *Umetnički sistem i društveno tkivo* (Il sistema dell'arte e il tessuto sociale), koju je organizovala u Gradskoj galeriji u Modeni, tokom februara i marta 1979., redakcija časopisa »Artwork« iz Milana u saradnji s časopisom »Tra« iz Parme i galerijama Banco, F. Lambert, Peccolo i Schema. Organizatori ove izložbe pošli su od teze da je kategorija »političkog« izgubila danas jedinstvenu i homogenu motivacijsku snagu, a u skladu s tim evidentna je kriza svih institucionalnih faktora unutar te kategorije. U takvoj situaciji čitav niz savremenih umetnika nastoji da svoj angažman deklariše mimo zahteva za opredeljenjem na terenu globalne politike, a politizaciju vlastitoga rada oni vrše usredsređenjem na kritiku instrumenta vladajućeg »umetničkog sistema« kao jedne od komponenti opšteg društveno-političkog sistema. Već je Enzo Mari, jedan od protagonisti pokreta Novih tendencija, uka-

zao na potrebu po kojoj umetnici »moraju biti duboko zainteresovani za način na koji su suština i implikacije njihovog istraživanja saopštene i primljene«, a tu su potrebu u još eksplicitnijem smislu istakli predstavnici nove umetničke prakse poslednje decenije. Pojava te socijalno angažovane struje unutar nove umetničke prakse situira se, naime, u okvir kontestacijskih zbiranja oko i posle 1968., a osnovne pretpostavke ispoljavanja ovih stavova utemeljena su na uverenju da umetničko delovanje jeste danas svesna aktivnost, dakle aktivnost zasnovana na analizi jezika i analizi konteksta umetnosti, što se direktno suprotstavlja onim koncepcijama koje u umetnosti naglašavaju iracionalne momente, tzv. »nadahnjuća«, a sâm profil umetnika želi da predstave kao poziv romantičnog pojedincu koji nije obavezan da se preokupira navodno prolaznim problemima socijalne svakodnevnice. S druge strane, predstavnici nove umetničke prakse nastoje da umetnika vide kao ličnost koja ne samo da poseduje jasnu spoznaju o svojim internim formulacijskim zahvatima, već i kao ličnost koja je u istoj tolikoj meri zainteresovana za refleksivno i teorijsko postuliranje vlastitoga rada, koja je u stanju da se suoči s determinantama koje u odnosu na njegov rad nameće mehanizmi socijalne nadgradnje (u konkretnom slučaju mehanizmi tržista, kritike i kulturnih institucija), najzad, kao ličnost koja je u stanju da u svim tim okolnostima saradnje ili konfrontacije zastupa aktivne i progresivne političke stavove.

Sigurno je da produkcija koja predlaže postupke politizacije umetnosti ne može biti razmatrana po formalno-stilističkim, već jedino po sadržajnim i operativnim osobinama. Organizatori izložbe u Modeni su stoga ispravno uradili kada su materijal podelili po pojedinim problematskim celinama, među kojima su izdvojili sledeće četiri podgrupe: 1) *Akcije unutar/izvan konteksta umetnosti*, 2) *Praksa direktnе komunikacije* (plakatiranje, medupersonalne veze, umetnost putem pošte, diskusije, upitnici, alternativna štampa), 3) *Istraživanje unutar socijalne sredine* (analiza predstave kao kulturnog znaka) i 4) *Tekst kao ideoška praksa*. U prvoj sekciji, u kojoj su bila predstavljena dela Daniela Burena, Niele Toronija i André Caderea, izdvojen je problem »konteksta« kao faktora koji ima jednu od presudnih uloga u zasnivanju celokupne postdišanovske struje u novijoj umetnosti. Naime, od trenutka prevazilaženja plastičnog načina formulacije umetničkog dela i prenosa puteva nastanka tog dela na osnovu autorovih mentalnih i prekoncipiranih odluka, kontekst postojeće umetničke okoline koja prihvata to delo (a to su, pre svega, institucije galerija i muzeja) postaje instrument verifikacije takvih postupaka, a zahvaljujući tim verifikacijama dela ove vrste nalaze mogućnosti uključenja u duhovni ambijent kulture i istorije. Pri tome je karakteristično da unutar tog ambijenta dela ove vrste nastoje da izvrše određenu subverzivnu funkciju: ona problematiziraju zatečene valorizacijske kriterijume i dove u pitanje tržišno-ekonomsku vrednost umetničkog objekta, koji tu vrednost dobija prvenstveno zahvaljujući svojim materijalnim (fizičkim), a ne duhovnim osobinama. A kada su ostvarila tu verifikaciju unutar konteksta umetnosti, dela ove vrste prezentiraju se ujedno i u prostorima vanumetničkog karaktera, i time se još jednom proverava nivo efikasnosti njihovih poruka: prikazano na ulicama i drugim javnim mestima, delo više nama povlašćeni položaj galerijskog ili muzejskog eksponata i ti-

me počinje da funkcioniše svojim imanentnim značenjima, oslobođajući se prerogativa koje nad njim poseduju one vladajuće društvene grupe u čijim se rukama nalaze mehanizmi kulturnih institucija.

U sekciji *Praksa direktnе komunikacije* predstavljeni su oni kanali umetničkog delovanja koji iz same svoje medijske strukture eliminišu svaku potrebu za posredništvo kulturnih institucija. Radi se o delima u formi plakata, natpisa i transparenta, poštanskih pošiljki, upitnika, anketnih listova i drugih štampanih materijala koji prenose umetničke iskaze ili iskaze vezane za umetničku i kulturnu politiku. U strategiji ponašanja novih umetnika postoji, naime, svest o potrebi kontrolisanja ne samo faze produkcije, nego i faze difuzije rezultata vlastitoga rada, kao što isto tako postoji i svest da su uobičajeni izlagачki punktovi (galerije, muzeji) zatvoreni za poslušanje kojih nijesu, a time i sistem na kojem počivaju, nastoje dovesti u stanje preispitivanja. Stoga operacija kojima se bave Fernando De Filippi, Tania Mouraud, Zoran Popović, Endre Tot, Tulio Catalano, Don Celender, Donna Henes i pripadnici grupe »Red Herring« stoje mimo i izvan podrške svakog institucionalnog posredništva: kao mesto izlaganja često se koristi ulica ili neki drugi javni prostor, no, za razliku od prethodnog slučaja Burena, njihovi predlozi nemaju ekonomsku i kulturnu promociju galerija ili muzeja, već ostaju do kraja prepušteni neizvesnosti komunikacije u okolini koja nije u stanju, ili pak nije voljna, da prepozna i pročita intencije umetnikovih poruka. Umetnik je tada priuđen na naknadnu komunikaciju u užim specijalizovanim skupinama unutar kojih širi informacije o vlastitom radu, a time on, u stvari, prihvata neminovnost povratka u postojeći umetnički sistem. Izlaz iz te situacije nalazio bi se u uključenju u područje masovnih medija, pre svega u područje alternativne štampe i televizije, no u današnjim istorijskim okolnostima ovi kanali su još uvek izrazito malobrojni i stoga tek predstoji borba za njihovo zasnuvanje, a onda i za njihovo efikasno korišćenje.

NOĆ

helena skuban

Tek što smo se nadneli nad noć, lica u zalivu osmehnula su se njenim pscvkama.

Kako prepoznati zemlju suvih stabala, kada noćna strujanja vuku nekoga iza užavrelih otkosa.

Bela posteljina zapalila bi se na noćnim nedoumicama.

Ako je to želja većine a za mnom ako ostanu samo prazna nepoverenja, poneću ih, smešna i bela, na vrhove što žive sa zvezdama.

Nečija noga dotakla bi me pre nego što sazreju nežni trenuci, i ne bi rekla ko je.

S rusinskog preveo autor